

VIRGINIA POPOVIĆ, Serbia

Mots-clef: *costume folklorique, les habitudes, les villages dans le Banat serbe, l'ethnographie.*

Le Banat serbe de sud. Éléments de costume populaire roumain

Résumé

Le costume folklorique féminin des villages du Banat serbe ne s'utilise plus chaque jour. L'urbanisation a contribué à la disparition des costumes du village folklorique féminin et masculin. Leur valeur exige l'obligation morale des générations présentes et des futures générations à venir de conserver ces valeurs sans d'une manière obligatoire, inscrites dans le patrimoine de la région, mais pas même dans les Balkans. Les couleurs et les décorations des costumes ont requis l'admiration à l'étranger où leur charme ont été observés.

Les costumes désignent la relation entre le temps, l'âge et les gens. Si les costumes sont les produits de la vie rurale, ils sont les traces des gens qui ont marqué une époque. La préservation et la présentation du costume folklorique ont une grande importance historique, comme expression de la mémoire de ceux qui les ont porté avec fierté, en conservant le passé, mais en annonçant les marques de l'avenir. Il n'est pas seulement une histoire de class, élément d'ethnographie, mais un amour pour la beauté.

Banatul sârbesc de sud. Elemente de port popular românesc

Portul popular din Banatul sârbesc, mai ales în satele Vladimirovaț, Mărghita, Sân-Janăș, Alibunar, Seleuș, Nicolinț și Uzdin a dispărut ca ansamblu din uzul de fiecare zi. Fragmentar îl mai întâlnim numai în anumite piese și la femeile mai în vârstă (la Uzdin, deoarece în acest sat mai există femei care își confecționează singure la război costumul). Se impune întrebarea: cum se poate păstra această zestre a satului și care sunt modurile de prezentare a acestei inegalabile valori? Problema prezentării apare în mai multe zone folclorice, dar și la diferite popoare. Cercetătorul ceh

L.Barak pledează pentru prezentarea portului pe oamenii vii. Deci, această cale impune revitalizarea portului la festivalurile de folclor, manifestările corale, sărbătorile rurale, dar și în restaurante și hoteluri incluse în turismul național și internațional.

Costumul semnifică relația dintre timp și oameni. Dacă costumul este produsul vieții rurale, el reprezintă starea sufletească a oamenilor marcată de curgerea timpului. Păstrarea și prezentarea costumului popular este de o mare importanță istorică. Costumul este frumosul vremurilor apuse, păstrează memoria persoanelor care le-au purtat cu mândrie, păstrează trecutul, dar marchează și viitorul. El nu este numai o categorie istorică, etnografică, ci și o dragoste pentru frumos.

Alibunar, 1938

Seleuș, 1964

Portul popular bărbătesc

Portul bărbătesc din satele care sunt obiectul de studiu în această lucrare se încadrează în portul popular din Banat. Cu o notă specifică locului, cu ornamentație bogată, ocupă un loc de frunte în patrimoniul cultural al satului. În pofida vremurilor, portul bărbătesc și-a păstrat elementele de bază până în anii '60 ai secolului trecut. Se observă modificări de aspect evolutiv intern, dar și modificări de proveniență eterogenă. Există port bărbătesc de iarnă și port bărbătesc de vară.

Portul bărbătesc de iarnă își are un specific al său care prin ornamentație și cromatică se deosebește în diverse zone din Banatul sârbesc. Este alcătuit din următoarele piese:

1. Căciula/ Căc'ula
2. Cămașa scurtă/ Chimiașa scurtă
3. Folariul (Vladimirovaț, Seleuș) /Pieptarul (Nicolinț, Uzdin)/ Burdicul (Alibunar)
4. Prașchia
5. Cioarecii/ C'oarec'ii
6. Cojocul
7. Ciorapii/ Ștrimfii
8. Papucii/ Păpuc'ii
9. Cotrința/ Cătrința

Căciula se încadrează în portul de iarnă, este neagră, *țuguiață*. La căciulă se observă schimbări în aspectul ținutei, într-o perioadă de trecere la căciula rotundă (influența portului

sârbesc). E vorba de perioada interbelică. Căciula a aparținut și portului de vară (ținută festivă), pe lângă pălărie. Capul descoperit este semn de doliu.

Cămașa scurtă s-a purtat iarna. E vorba de cămașa care era mai scurtă pentru a putea fi îmbrăcată și pusă în cioareci. S-au purtat și cămăși mai lungi, dar ele s-au îndoit și bordura cămășii s-a scos peste cioareci.

Cămașa lungă este elementul de bază la portul bărbătesc de vară. Cămașa e lungă până sub genunchi. Pe mijloc, bărbații purtau brâu țesut, brodat din mătase sau cu *ghiocei*.

Folariul sau *burdicul* / *pieptarul*, numit diferit, în dependență de satul în care este îmbrăcat, este piesa portului confecționată din piele de oaie, fără mâneci. De culoare brun închis, cărămiziu, ornamentat cu *merișoare*. Este scurt până la brâu. Partea din față este foarte bogat ornamentată cu piele aplicată, o floare mare pe piept și cu flori mai mici presărate pe cealaltă suprafață. *Burdicul* sau *pieptarul* are decor aplicativ din piele lucioasă. Uneori se confecționau și din piele de culoare roșie sub formă de floare.

Folariul/ *burdicul*/*pieptarul* are subsuoară trei nasturi de piele, iar pe umărul stâng încă doi. Partea din față este foarte bogat ornamentată cu piele aplicată, alături de lucrături fir de mătase. Pentru cei tineri, *folarele* erau ornamentate și în partea din spate. Culorile sunt vii, bine combinate. „Decorul deosebit de bogat, cu o gamă de culori bine asamblate, face ca acest obiect de port să ocupe un loc de frunte în arta populară.” (Tomida 1972:128).

Alibunar, 1958

La împistrit, Alibunar, 1960

Alibunar, 1951

Folarele sunt ornamentate cu o floare mare pe piept și cu flori mai mici pe restul spațiului. Comoara decorului variază după vârstă. Folarele au fost confecționate de cojocari. Dispariția lui este legată de dispariția meșteșugarilor – a “cojocarilor”. După cel de-al doilea război mondial apare *burdicul* - pieptar care are decor aplicativ din piele lucioasă (*box*). Aceste obiecte dispar odată cu dispariția breslei cojocarilor.

Prașchia este piesa care în perioada interbelică a fost de neînlocuit. Era confecționată din piele, a cărei lățime se estimează la 10-12 cm. Este de culoarea brun închis. Era împodobită cu ținte (*nitnuri*) de metal albe și galbene. Motivele florale cu cercuri au acoperit toată suprafața. Prașchiile pe care le purtau feciorii au fost cele mai frumoase. Oamenii maturi purtau prașchie mai modest ornamentată, iar cei mai în vârstă purtau una simplă, fără ornamente. Prașchia au purtat-o peste cioareci, iar când bărbații aveau și cotrință, cu prașchia s-au încins peste cotrință. Ea avea menirea să țină strâns mijlocul la munca grea, dar și de a accentua elementul estetic, talia zveltă a feciorilor.

Prașchia a fost confecționată de meșteșugari din B. Karlovac, Satu Nou și Vârșeț și dispăre odată cu acest meșteșug. Această piesă a portului bărbătesc se întâlnește în diferite zone din România sub denumirea de șerpar, chimir. Șerparul este mult mai lat și predomină în zona muntoasă din Cehia și Slovacia, dar și în Polonia de Sud. Chimirul apare în portul din Cehia și Slovacia. Toate aceste obiecte de port sunt simplu ornamentate și incomparabile cu cele din Vladimirovaț, Seleuș, Alibunar, Uzdin, Sân-Ianăș și Nicolinț. (Fox, 1977: 18.). Prașchia se poartă foarte rar; în Serbia nu se mai confecționează. Cele prezente sunt aduse din România, ornamentarea fiind complet diferită, nefiind admisă în ansamblul portului popular din satele din Banatul sârbesc.

Cioarecii aparțin costumului bărbătesc de iarnă. Erau confecționați de oameni din satele bănățene. Cromatica ornamentației este, fără îndoială, specifică, dar și cea mai bogată din Banatul sârbesc. E firesc că pe parcursul anilor au evoluat ornamentări specifice. Spunem specifice fiindcă schimbările s-au făcut în general prin lărgirea spațiului ornamentat. Este vorba de prestigiu, indicând starea socială și materială a familiilor feciorilor care le purtau.

Cioarecii, pentru *ficiori* sunt ornamentați cu *găitane*, cumpărate sau făcute în acasă. Florile erau cusute din mătase, în jurul anilor 1930, această ornamentare își atinge apogeul. *Cioarecii* se confecționau din șubă albă care aduce o notă specifică acestei piese de port.

Cojocul este o piesă importantă a portului popular bărbătesc. Se pare că era și cea mai costisitoare. Se zice că ar costa o avere și nu rareori acei care își pregăteau feciorii de însurat și-au vândut holdele pentru a le cumpăra *cojocul* cu care avea să se prezinte în hora satului. Este, deci o piesă de fală. Tot în *cojoc* feciorul se prezenta și la cununie.

Cojocul din Vladimirovaț este cel mai ornamentat din Banatul sârbesc, pe lângă cel din Uzdin și cel din Sân-Ianăș sau Nicolinț (Tibiscus, 1974: 118). El se confecționează la comandă. Clientul deseori a dictat cât de bogată va fi ornamentația acestuia. În ceea ce privește culoarea, predomină *cărmăjânul*. Motivul floral era mai simplu. Specifice sunt și *oglinzile* care s-au aplicat doar de aceia care aveau mai mulți bani să plătească acest ornament. *Cojocul* bărbătesc era mai lung decât cel femeiesc; în general erau identice, aveau aceeași lucrătură, aceeași culoare și se deosebeau doar prin lungime.

Ciorapii sunt piesa care se schimbă aproape în fiecare an. Modelele și ornamentația joacă un rol important, fiind cele mai schimbătoare, în funcție de modă, influențe. Perioadele evolutive sunt mai frecvente, ceea ce nu e cazul cu alte piese. *Ciorapii* sunt o piesă etnografică pe care îi întâlnim în diferite zone, cu deosebiri evidente. În satele din Banatul sârbesc: Seleuș, Alibunar, Sân-Ianăș, Nicolinț, Mărghita și Uzdin se deosebesc doar prin cromatică. În Vladimirovaț, pentru bărbați, se folosesc *ciorapii* de culoare verde, iar pentru femei, de culoare roșie; în Seleuș, *ciorapii* femeiești sunt negri cu mici găurele, lucrați de mână cu mătase neagră.

Papucii / năticaii / păpuții faloși prezintă toată dibăcia femeilor din acest sat. Au o durată foarte lungă, dar între anii 1935-1940 apar pantofi de piele în două culori. Pe lângă papuci, bărbații poartă și opinci din piele, ornamentate și colorate parțial în roșu. După război, încet pătrund pantofii înalți, care prin 1955 se înlocuiesc cu cizme de lac și cizme de *piele creață*. *Papucii* sunt bine ornamentați, culorile sunt combinate la alegere. De obicei sunt cu motive florale, amintesc de goblen, după un tipar și model anumit. (Todoran 2001: 55) În Vladimirovaț apar și papuci *de cărmăjin*. Fondul este într-adevăr cărmăjin, iar aplicațiile, albe. La Seleuș și Alibunar sunt lucrați atât în partea din față, cât și pe margini cu motive florale. *Papucii* bărbătești sunt din lână, mai bogat ornamentați, culorile fiind mai vii, în conformitate cu vârsta.

Cotrînța/ cătrința prezintă o piesă din ansamblul portului popular bărbătesc din Banatul sârbesc. S-au țesut în casă și aveau diferite modele modeste. Culoarea era albă, iar aplicațiile erau

de culoare neagră sau brună. Bărbații le poartă peste cioareci, în portul de vară peste izmene și cămașă, iar orașchia și-o pun peste cotrință.

Seleuș, 1954

Alibunar, 1915

La începutul secolului 20 apar cotrințele albastre, „tipărite”. Pe ele erau motive florale. Dacă erau toate cu flori, atunci le purtau feciorii, iar numai pe acelea cu *margină* mai mare le purtau cei căsătoriți; oamenii mai învârstă le purtau pe acelea care aveau o bordură foarte modestă. Specific Vladimirovașului este “cătrința cu nume”. Pe aceasta era prenumele și numele aceluia ce o purta. Le-au purtat feciorii înainte de însurat și bărbați până la adânci bătrânețe. Nu rareori ele sunt zestrea fetei când se mărită (Maluckov, 1973: 66).

Cotrința o găsim a fi parte componentă a mai multor porturi aparținând diferitelor popoare: de exemplu, la unguri, în zona etnografică Matye (Fox, 1977: 42). Această cotrință coincide cu cotrința din Vladimirovaș, Alibunar și Seleuș, dar numai cu lungimea. Cotrința la bărbați o găsim și în Macedonia de apus, în Prilep, Kratovo și alte zone. (Skutinite vo Makedonija, 1982). Este o piesă vestimentară de uz zilnic. Unele zone din România la fel au această piesă, ca Aradul, Sibiul și Comuna Jiberi, județul Brașov („Datini” nr. 1-2, 1994, 36). Slovacia poartă cotrința în diferite zone din Voivodina (Selenča, Padina. Haidučica, etc.) (Bosic, 1987: 152).

Cotrința, cea mai arhaică piesă a portului popular bărbătesc, a evoluat de-a lungul anilor în privința materialului întrebunțat. Primele cotrințe au fost țesute în familie, din bumbac și cânepă. Aceste exemplare sunt și cele mai vechi. Sunt țesute din bumbac, cu *bete* negre sau brune, dar și cu motive florale foarte simple. Mai târziu apar confecționate din cânepă. Cu acest material evident portul se încadrează în spațiul tradițiilor culturale din Balcani. Totodată este vizibilă cultura cânepii și întrebunțarea ei în vestimentația populației.

Cotrințele țesute din cânepă (lăor) sunt cele de lucru, iar acelea din bumbac se purtau atunci când bărbații mergeau la biserică, la sfat, la târg etc.

Începutul secolului XX marchează apariția cotrințelor tipărite. Materialul (pânza) este produsul casei, iar tiparul este executat de *maiștrii* din acea zonă. În perioada interbelică apare cotrința tipărită pe pânză, produsă în fabrică. Tot în această perioadă apare și cotrința albă, *brodată*, purtată de feciori la nunți.

Caracteristica ornamentelor și a cromaticii pe cotrință bărbătească este aceea că este mult mai modestă, caracteristică generală a portului la bărbați. Perioada celui de-al Doilea Război

Mondial aduce o penurie de materiale. Apare cotrița din cânepă. Mulți ani mai târziu din nou apare cotrița cu tipar pe pânză din comerț, ca definitiv să dispară între anii 1960-1970, ca urmare a dispariției meșterilor care le vopseau. Cotrița bărbătească în relația de vârstă și în anumite împrejurări, evidențiază importanța socială, dar și a relațiilor sociale. La fel ca piesele de port la bărbați și cotrița manifestă segmentele periodice, care incontestabil marchează timpul în care ea s-a purtat.

Informații despre portul popular de la Sân-Ianăș am auzit tot de la Olimpia Pancaricean, 76 de ani: „Bărbații au purtat iarna cioarici de șubă de culoare mai închisă, iar vara izmene albe lungi. Atât bărbații, cât și femeile, pe lângă burdice, au purtat brâu și *brăciră*, iar iarna, cojoace. Iarna bărbații au purtat pe cap căciulă, iar vara pălărie. Femeile au avut părul împletit în *conci*, peste *conci cărpă* de frunte și ea *impistrită* și cu *șlingărai*, iar peste *cârpa de conci* o cârpă de pliș, ștof sau șlinguită, în dependență de anotimp. Iarna s-a purtat cârpă mare de lână. În picioare s-au purtat păpuți de lână înflorați, cei făloși au fost lucrați și pe margini.”

Portul popular femeiesc

În tezaurul portului popular, cel al femeilor din Banatul sârbesc ocupă un loc de frunte. Acest port se încadrează în portul popular bănățean, în zona Banatului sârbesc (zona folclorică) și se caracterizează prin accentuarea virtuților estetice. Pe parcursul vremurilor apuse, fără îndoială că elementele socio-economice au influențat modificarea unor piese și din acest port. Aceasta a fost destinul porturilor populare ale altor popoare din acest spațiu, dar și din alte regiuni. Portul popular oricum atestă dezvoltarea etniei, dar și creațiile și deprinderile acelor care nu rareori cu migală au confecționat aceste podoabe. Ele rămân perle semnificative în aspect istoric, contribuind la eternizarea trecutului.

Portul popular femeiesc din satele din Banatul sârbesc este unul de sărbătoare, al sărbătorii. Urbanizarea satului a contribuit și la dispariția portului popular femeiesc. Valoarea acestui port impune obligație morală generațiilor actuale și generațiilor care vin să păstreze aceste valori care fără îndoială scriu cu nume de aur satul în patrimoniul porturilor nu din zonă, ci chiar și din Balcani. Coloritul, cromatica și ornamentele acestui port au fost admirate peste hotarele țării, unde aceste valori au fost văzute.

Alibunar, la hora de duminică, 1952

Vladimirovaț, anii '50

Seleuș, anii '50

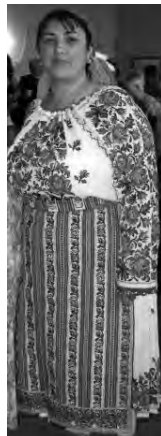
Portul femeiesc poate fi prezentat sub mai multe aspecte. E cert că numai analiza elementelor de bază ale acestui port trezește în mod deosebit atenția cercetătorilor. Elementele de bază care se disting în portul popular femeiesc sunt:

1. Ciupagul/ C'upagul
2. Bluza
3. Poalele/ Poalil'e
4. Cotrâța/ Cotrința dinainte
5. Cotrâța/ Cotrința dinapoi
6. Brâul
7. Brăcira/ Brăc'ira
8. Năframa (cârpa)
9. Ciorapii/ Ștrimfii
10. Papucii de lână/ Papuc'ii făloși

Ciupagul este confecționat din pânză de casă țesută din bumbac, amestec de bumbac și fuior, mai rar din pânză de sadă, pânză cu cinari etc.

Uzdin, 1960

Uzdin, 2004

Vladimirovaț, anii '50

Ornamentele în broderia ciupagului nu se pot omite. Broderia era executată pe fir, în sistemul "crucițelor", deși a fost întrebuințată și altă metodă de brodare, pe sistemul *de druc*. Aceasta, ultima, este cunoscută sub denumirea de "metoda sârbească" sau "metoda nemțească". Metodele au fost împrumutate, dar nu și influența acestor popoare asupra portului. El și-a menținut originalitatea. Ornamentele de pe ciupag aveau mai târziu să cunoască și alte metode cum sunt *olama* (mătase albă lucitoare) și *șlinguitul*. Ele apar în perioada interbelică și s-au păstrat și după război. Aceste ultime metode de broderie sunt foarte costisitoare, dar oricum au rămas aplicabile pe o lungă durată sau mai bine-zis, până la dispariția portului. Unele exemplare se păstrează și în zilele noastre. Sunt dovada unei munci migăloase și a unei dârzenii în domeniul artei populare întruchipate în mâinile harnice ale acestor femei.

Bluza reprezintă o piesă de port mai nouă. Caracteristica de bază este că aceste bluze sunt confecționate din material fabricat. Culorile mai deschise sunt rezervate pentru femeile tinere, iar cele închise, pentru femeile în vârstă; cele negre le purtau femeile în doliu. Bluzele din materialul subțire erau pentru vară, iar cele din material mai gros, pentru iarnă. Se confecționau dintr-un

material sau combinate din două materiale (perzian și pluș).

Poalele ni se par a fi o piesă foarte semnificativă pentru portul femeiesc. Sunt confecționate din patru sau chiar și din opt *lați*. Lungimea lor ajunge până sub genunchi. Au broderii simple, modeste și broderii superbe și admirabile. Se spune admirabile fiindcă modelele florale au o paletă de culori care chiar prin contrastele estetice dau o notă specifică. Aici, ca și la ciupag, întâlnim aceleași metode de ornamentare. Materialul din care sunt confecționate coincide cu materialul din care sunt confecționate ciupagele. Trebuie menționat specificul poalelor. În satele din Banatul sârbesc se poartă poalele împăturate (cu *clini* mari) și poalele cu clini mărunți. Cele împăturate sunt cu clini bine presați. Cele cu clini sunt din pânză întărită, clinii fiind călcați cu fierul de călcat.

La Vladimirovaț erau (sunt încă) *poalele ciurate*. Fiecare femeie dorea să aibă o pereche de poale ciurate. La fel s-au confecționat și poale de *săi*, *șlinguice* și poale de mătase. Aceste două au apărut în preajma celui de-al doilea război mondial. Au costat foarte mult și nu rareori reprezentau prestigiul unei familii.

Cotrânțele/cotrințele, cea din față și cea din spate (*dinainte* și *dinapoi*) sunt confecționate din lână, iar mai târziu și din material fabricat. Cotrânța/ cotrința dinainte este de obicei din doi lați, dar în primii ani ai secolului XX cotrânța din față era țesută în tehnica chilimurilor (*dubliată*). Fiind țesute din lână pură, erau foarte greu de purtat. Motivele florale au fost aceleași care mai târziu aveau să fie transmise pe chilimuri (cilimuri). Mai târziu cotrințele au devenit mult mai modeste, dar păstrând același model din doi lați. Apar *cotrințele cu pui* și cu alte modele, moment care va marca acest port mai târziu, în perioada interbelică și apoi până la dispariția portului din uzul zilnic. Culoarea care predomina pe cotrințele din Vladimirovaț, Seleuș, Nicolinț, Alibunar și Uzdin, până în anii '20 a fost cea roșie cu nuanțe închise sau deschise. După anii '20 apar și așa-numitele cotrințe *polăice*. Acestea au fost cotrințele țesute într-o culoare. Peste această culoare, prin tehnica vopsirii s-au obținut ornamentele dorite. Apar și cotrințele *vânăte*. Cotrințele albastre sunt de tip tipar (*fărbarul* a avut modele pe care le-a tipărit pe cotrință) și de obicei femeile le-au purtat peste cele de lână. După cel de-al doilea război mondial apar din nou aceste cotrințe pe care le-au purtat femeile, dar și bărbații. Dispar ceva mai târziu, odată cu dispariția ultimilor meșteșugari din domeniu. Cotrința „din dos” este dintr-un lat sau din doi lați, așadar mai îngustă. Lățimea acesteia este de circa 40 cm. Aceste două cotrințe erau pereche, deci baza are aceeași culoare cu ornamentele. Aici la fel avem aceeași regulă, femeile tinere purtau cotrințele bogat ornamentate, iar cele mai în vârstă cu mai puține ornamente sau de o culoare mai închisă, de obicei albastre sau chiar negre. Culoarea neagră era purtată de femeile în doliu.

Uzdin, anii '90

Brâul face parte exclusiv din portul femeiesc. Este țesut și lățimea se estimează la 15 cm. Tehnica

șesutului variază; la Vladimirovaț s-a aplicat metoda cu sărituri. Culorile erau diferite, numai cu *dungi* (*bieace/biece*), cu flori și cu figuri geometrice. Lungimea era de 2 m.

Brăcirile sunt mult mai înguste, având aceeași funcție ca și brâul. Lățimea diferă cu 7 cm, în general au fost țesute din lână, dar cele mai calitative erau din „păr”. Culorile de bază au fost roșu și albastru, în lungimea lor s-au făcut amestec de culori, așa ca prin țesut să se obțină dungi pe lungime. Sunt cunoscute și brăcirile *cu ochi*.

Năframa la Vladimirovaț apare sub denumirea de *cârpă* care acoperă capul. Aici întâlnim năframe confecționate, în general, din material fabricat; sunt simple, dar și cu *ciucuri* din pluș (*plis*). Pe acest plis unele femei din sat au pus motive florale printr-o tehnică mai puțin cunoscută. La fel erau și năframe de păr, năframe din pânză albă brodată, năframe șlinguite și altele. E cert că și broderiile și ornamentele coincid periodic cu ornamentarea ciupagului și a poalelor.

Pe lângă năframa amintită care rămâne piesa de bază în acoperirea capului, în primii ani ai secolului XX se mai purta la Vladimirovaț și *căita* de aur. Era confecționată din *zlată* (fire aurii sau argintii) cu motive florale. Aceste căite erau atașate în partea de jos, cu sârme. La Vladimirovaț, după M.Maluckov, aceste căite s-au întrebuițat până în anul 1912. Urmează căitele cu bani, care au ridicat multă discuție în comună. Fiind costisitoare, nu fiecare familie și-a permis să le confecționeze. Președintele comunei a interzis căita din portul popular femeiesc. Poate că acesta e primul caz ca prin decret comunal să se interzică o piesă de port, din motive sociale.

Informații despre portul popular de la Sân-Ianăș am auzit tot de la Olimpia Pancaricean: „Când este vorba despre portul de la Sân-Ianăș, se poate spune că a fost greu de făcut, de purtat și de întreținut. S-au purtat două, trei rânduri de poale făcute din pânză de bumbac cu fuior, dar și din in curat, țesute la război și *împistrite* pe gergeu cu fel de fel de înflorituri, și din pânză albă *șlinguite*. Poalele de deasupra au fost întărite și făcute cu pături late. La joc, femeile sub poale au purtat *popice*. Popicele au fost o bucată de pânză de fuior împăturată-n patru sau învelită sul și pusă pe *chiciuri*, care au făcut ca ele să fie mai late, iar poalele să cadă frumos. Cătrânța din față a fost mai lată, țesută pe război cu *colți* și *betesi* fel de fel de înflorituri, iar cea din spate, a fost tot țesută și înflorită însă mai îngustă. *Ciupăgarul* a fost tot din pânză țesută și împistrit pe gergeu cu diferite înflorituri sau din pânză albă șlinguit. Peste ciupăgari s-a purtat bluză cusută și burdic.

Pentru joc, în zilele de sărbătoare, pentru femei a mai existat și altfel de îmbrăcăminte. A fost confecționată din material de mătase, cusute cu *pufne* și fel de fel de încrețituri. Părul a fost *cernic* și împletit pe lângă cap. Peste el s-a purtat *tafna*, un fel de *căpiță* din carton învelită în mătase și panglici, bogat împeștrită. Au existat femei speciale care au pieptenat fetele și nevestele tinere. În picioare, atât bărbații cât și femeile, au purtat pantofi de lac sau din piele, cumpărați în comerț. La gât, femeile au purtat galbeni, fie mari, fie mici sau panglici și mărgel. M.Maluckov amintește anul 1918, când multe femei din Vladimirovaț au mers după *zlată* chiar la Ciacova și Oravița în România; se presupune că acest pelerinaj al femeilor în Ciacova a început încă din anul 1912.

Femeile care purtau năframa, sub ea purtau o altă năframă numită *propoadă*. La femeile tinere, propoada era mai frumos brodată, deși în comparație cu năframa care se purta deasupra acesteia era foarte modest brodată, în majoritatea cazurilor propoada a rămas o năframă simplă și menirea de bază era să acopere părul la femeile măritate.

La femeile din Vladimirovaț trebuie amintit și *învelitul capului*. Este o găteală a capului care se făcea în împrejurări festive, cum au fost hora satului, nunțile etc. Florile artificiale cu care s-a înzestrat capul femeii erau foarte variate. Fiecare femeie “chicitoare” se străduia să-și pună la încercare toată dibăcia de a îmbrăca femeile pentru hora satului. În prima fază se întrebuițau flori naturale, ca mai târziu să se treacă la florile artificiale. Caracteristică a fost și perioada interbelică,

când se mai găseau pe piață la preț mic, dar cel de-al doilea război mondial aduce o criză evidentă; în perioada postbelică din nou se folosesc aceste flori artificiale. După război, ele au fost procurate din Belgrad și le-au cumpărat numai unele femei care mergeau zilnic acolo cu alte afaceri. Aceste flori s-au folosit până la dispariția portului din uzul zilnic. (Petru Glanda, Vladimirovaț, 57 de ani). *Ciorapii* femeilor din Vladimirovaț sunt caracteristici și sunt mult mai modești în comparație cu cei bărbătești. De obicei sunt monocolori, cum am spus mai sus, de culoare roșie, iar numai cu ocazii speciale sunt de culoare neagră.

În această expunere am enumerat numai elementele de bază ale portului popular femeisc din Vladimirovaț. E vorba de un port foarte complex, care necesită cercetări mai aprofundate și nu numai atât. El oferă informații sociologice, istorice, economice etc. Dezvoltarea portului oferă date importante despre starea socială, despre relațiile economice și starea materială a sătenilor, ba chiar și despre migrarea populației din sat. La dispariția portului oricum a contribuit migrarea populației spre mediul urban, plecarea la școală a multor persoane din acest sat și, în fine, prețul foarte ridicat pentru confecționarea unor piese. Pe lângă aceste probleme figurează și greutatea îmbrăcatului și nefuncționalitatea acestui port mai ales pentru zilele de lucru. Acest minunat port, cu elemente valoroase, obligă descendenții satului să-i păstreze valoarea spirituală.

Fără îndoială că în portul popular femeiesc din Banatul sârbesc figurează o gamă de elemente valoroase - zicem noi surse de inspirație pentru arta aplicată și nu numai pentru această artă, asigurându-i continuitatea, uneori în manieră neconvențională, în patrimoniul cultural românesc în context multiethnic voivodinean.

BIBLIOGRAFIE:

1. Tomida, Ecaterina D.(1972). *Cusăturile și broderiile costumului popular din România*. București: Editura Tehnica.
2. Lilla M.Fox: *Folk costumes from Eastern Europe, London, 1977*.
3. „Tibiscus” 1974, Muzeul Banatului, Timișoara.
4. Maluckov, Mirjana (1973). *Narodna nosnja Rumuna u jugoslovenskom Banatu*. Novi Sad: Vojvodjanski muzej.
5. Secoșan, Elena, Paul Petrescu (1984). *Portul popular de sărbătoare din România*, București: Editura Meridiane.
6. Bosic, Mila (1987). *Narodna nosnja Slovaka u Vojvodini*. Novi Sad: Vojvodjanski muzej.